

TIDINGE VAN DIE GOUDE

Mededelingenblad Oudheidkundige kring "Die Goude"

Redactie:
Jaap Rebel, Henny van Dolder-de Wit,
Jan Kompagnie, Nico Habermehl
Redactieadres: Westhaven 43,
2801 PL Gouda

Jaargang 15, No. 3 • Juli 1997

Secretariaat:
Zoutmanstraat 64,
2806 XD Gouda (tel. 0182 - 5 16943).
penningmeester/ledenadministratie:
R. F. Stijns, Vlietenburg 32,
2804 W T Gouda (tel. 0 182 - 532278).

Postrekening nr. 39.70.93, t.n.v. "Die Goude", Gouda

GOUDSE KLOOSTERS IN DE MIDDELEEUWEN (3)

Het klooster van Sint Agnes

Henny van Dolder - de Wit

De oprichting.

Een van de weinige overblijfselen van een Gouds klooster, eertijds gelegen tussen de Zeugstraat en de Kleiweg is de Agnietenkapel. Lange tijd werd naar het stichtingsjaar van dit Agnietenconvent gegist, totdat Bik in 1982 (J.G.W.F. Bik, De geschiedenis van het Agnietenconvent, Die Goude 19 (1982), 43) tot een vrij betrouwbare conclusie kwam: omstreeks het jaar 1400. Hij baseerde dit op een aantekening uit het Eerste Verhuurboek (1390 - 1413), waarin bij het jaar 1402 staat te lezen "...dat is die waterscap die loopt tusschen die Susteren van synte marie magdalenen clooster ende after die agnieten voir lemduls na den tiendwech doer die voghele sang" en "...dat is die waterscap tusschen den voghelenzanc ende den Raemweh, lopende voer blinde berten steghe ende die agnieten kerck uyttet convent". Als er toen al een 'agnieten kerck' bestond, moet er zeker een klooster hebben gestaan!

De namen van de eerste rector en mater van het klooster zijn mr. Dirc van Moert en Eypgen Volpertsdochter. Pastoor Artur de Bourbon verleende de zusters een aantal voorrechten, welke in 1480 door Adam van Craenleyden werden vernieuwd. Hiertoe behoorde het recht om een eigen biechtvader te kiezen die in de kapel de mis kon opdragen en de sacramenten toedienen. De overleden zusters en inwonende kostgangers werden op het eigen kerkhof begraven. Voor deze en andere privileges betaalden zij omstreeks Pasen aan de pastoor van de St.-Janskerk acht stuivers en vier grossen.

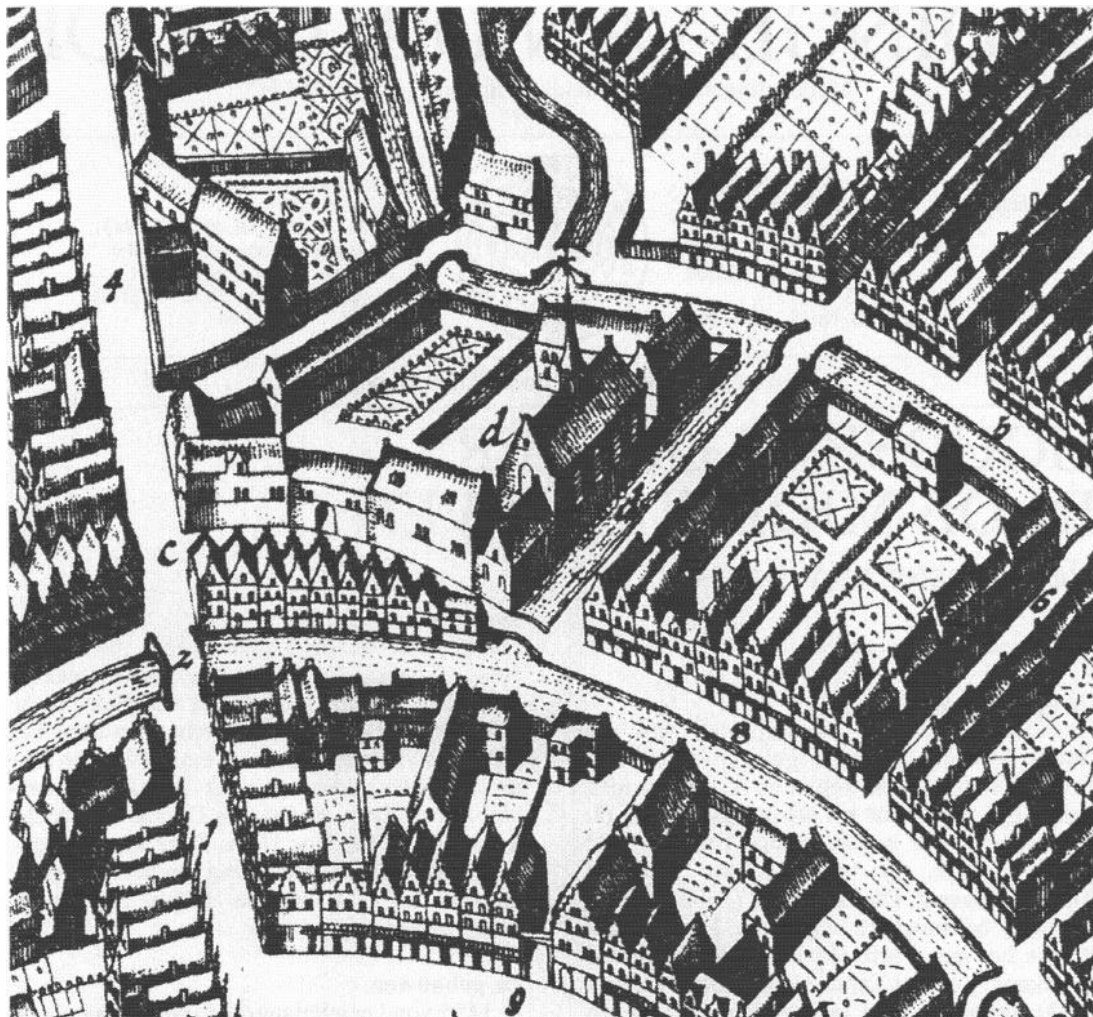
De orde.

Het klooster van deze lekenzusters, die leefden volgens de regel van St. Augustinus, maakte geen deel uit van het kapittel van Sion, maar was daarmee wel indirect verbonden door het recht van visitatie en de benoeming van een rector of pater, afkomstig uit het Regulierklooster te Stein en Op den Donck, een dochterinstelling van Den Hem. Deze toezichhouders gaven o.m. toestemming om het Agnietenklooster in 1556 over te dragen aan de H. Geestmeesters.

De gebouwen.

In 1455 vond een belangrijke uitbreiding plaats "Claes Pouwelsz. heeft vercoft ende overgegeven der zusteren van Sinte Angnieten een huys [ende erve] staende in die Zeuchstraet, nast die zusteren noordwaerts". In 1465 schonk Supyn Dirricsdochter een stuk land dat aan het Magdalenaklooster grensde. Er zijn vervolgens nog zeven aankopen van huizen en erven vermeld, de laatste in 1489, toen een huis met tuin aan de Kleiweg, vermoedelijk bestemd voor de pater van de Agnieten: "Aelbrecht Dircxz, heeft vercoft ende overgegeven die pater van Sinte Agnieten een half huus, camer en erven ende tuingen, gelegen up die Cleywech naest Arent Pieter Feyssen noirtwairts vry mit s'heren pacht".

Binnen het klooster waren de gebruikelijke vertrekken te vinden, zoals een refter, keuken en slaapzaal. Verder worden genoemd drie bleekvelden, een brouwerij, een bakkerij, een 'sieckhuys', een 'verckenhuys ofte schuyr', een Agnyten kerck met een washuys' en een kerkhof.

Detail uit de Plattegrond van J. Blaeu (1649). d = Agnietenklooster

In 1509 werd de begrenzing van het terrein gevormd door de Kleiweg, Nieuwstraat, Vogelenzang (sinds 1897 Wilhelminastraat), het Agnietenwatertje, Zeugstraat en St. Anthoniestraat. De Nieuwsteeg vormde vanaf 1495 een scheiding tussen het Agnietenklooster en het Maria Magdalenaconvent.

Onenigheid tussen beide kloosters maakte de aanleg van de steeg noodzakelijk. Beide partijen verklaarden echter in een accoord van 25 augustus 1495 "...dat alle twisten die zij tegen malcanderen uitstaende gehadt mogen hebben, sulle off dood ende nyete wesen"

Het leven in het klooster.

Hoe ijverig de Agnietenzusters ook werkten, de inkomsten bleven ver bij hun prestaties ten achter. Schenkingen in geld en natura door Goudse burgers zullen dan ook zeer welkom zijn geweest. Een voorbeeld van zo'n gift is vermeld

in een oorkonde van 30 maart 1539: "Heilige Geestmeesters erkennen ontvangen te hebben van Machtelt van Proeyen 22 sc[udi] gr[oot] Vl[aamsch], waarvoor zij jaarlijks op witte donderdag aan het S. Agnietenconvent zullen betalen 6 st[uivers] voor de aankoop van wijn ten behoeve van de zusters".

Het is schrijnend dat de armoede in veel kloosters werd veroorzaakt door forse belastingen, tot zelfs de helft van de inkomsten, opgelegd door hen uiterlijk welgezinde vorsten en pausen, die er deels hun oorlogen mee bekostigden. Het kloosterbestuur trachtte de financiën op peil te houden door vanaf de laatste helft van de vijftiende eeuw al weer huizen te verkopen; Gheryt Simonsz., die in 1497 en 1515 wordt genoemd als pater van de Agnieten beklagde toen al "het arme ende miserabel, scamel convent", dat onder de grootste lasten gebukt ging en waar desondanks "ses en 't

negentich personen zijn die leven moeten voert van den arbeid vroich ende laet in't sweet hairs aensichts". Behalve de vaste bewoonsters verbleven er kostgangers en arbeiders.

In 1556 verslechterde de toestand nog verder vanwege de grote duurte van levensmiddelen, reden waarom de priors met de stedelijke overheid en de Gasthuismeesters de mogelijkheid onderzochten het Agnietenklooster te veranderen in een Begijnhof. Dit vond echter geen doorgang. De oplossing werd gevonden in een overeenkomst met de H. Geestmeesters. Zij namen alle bezittingen van de Agnieten over, betaalden de schulden van het convent, lieten de nodige reparaties aan de gebouwen uitvoeren en verzekerden de zusters van een vast inkomen.

Bij het sluiten van het accoord tekenden 20 van de 25 zusters niet met hun naam, maar met een kruisje, hetgeen iets zegt over het ontwikkelingspeil van de vrouwen. Achter enkele namen staat de opmerking 'ic bent te vreden'. Er verbleven toen behalve de zusters twee proveniersters en vijf anderen in het convent.

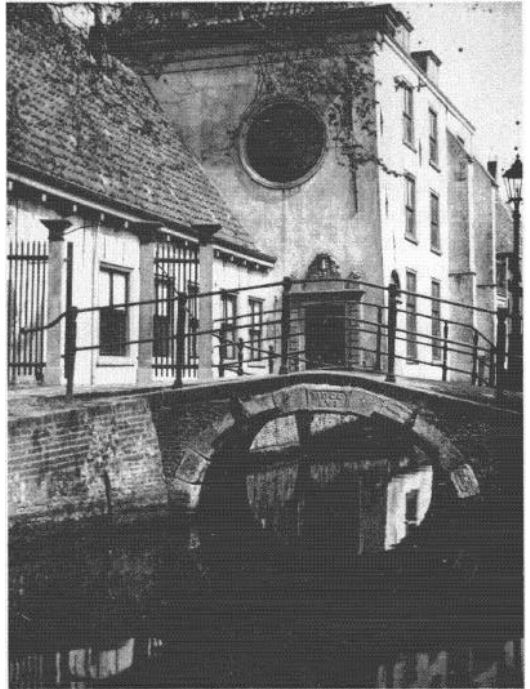
Ondanks dat Gouda nooit een Begijnhof rijk was, komt in de kerkrekeningen van de Sint-Jan bij het begraven van een geestelijke zuster de benaming 'bagijn' regelmatig voor, 1578: "een 'bagijn' van de ameneitien van een baer 12 stuivers: Zo ook in 1614: Marritgen Dionijs bagijn, 1621: Marritgen Heyndrix d[ochter] bagijn en 1622: Lijsbeth Jans en Marriten Stoffels, bagijn). Waaruit kan worden geconcludeerd dat in de vijftiende en zestiende eeuw nonnen in het algemeen ook wel als 'bagijn' werden aangeduid.

De ondergang.

Het jaar 1572 bracht ook voor de Agnieten grote veranderingen mee. Enkel van hen slo ten zich door een huwelijk bij de Geuzensoldaten aan. Zeven gewezen zusters ontvingen van stadswege een alimentatie en bleven in een woninkje op het kloosterterrein achter. De overige huisjes werden door het stadsbestuur verhuurd of verkocht.

Van deze lotgevallen hoorde ook de prior van het voormalig Regulierenklooster aan de Raam, Wouter Jacobsz. Hij was tot 1572 een van de visitatoren van het klooster. In zijn Dagboek schrijft hij zeer bedroefd te zijn, terugdenkend aan Sint Agnietendag, 21 januari 1572: "...als siende nu schuersgelijck die schoene kerck van mijn sint Agnietenconvent binnen der Goude, die ick jaers voorleden paradijsgewijs ter eeren Goods toegemaect hadde gesien, mids dat aldaer schoene dienst gedaen werde, ende was dese nu woest ende geheel desolaet"

Na opheffing van het klooster vestigden zich

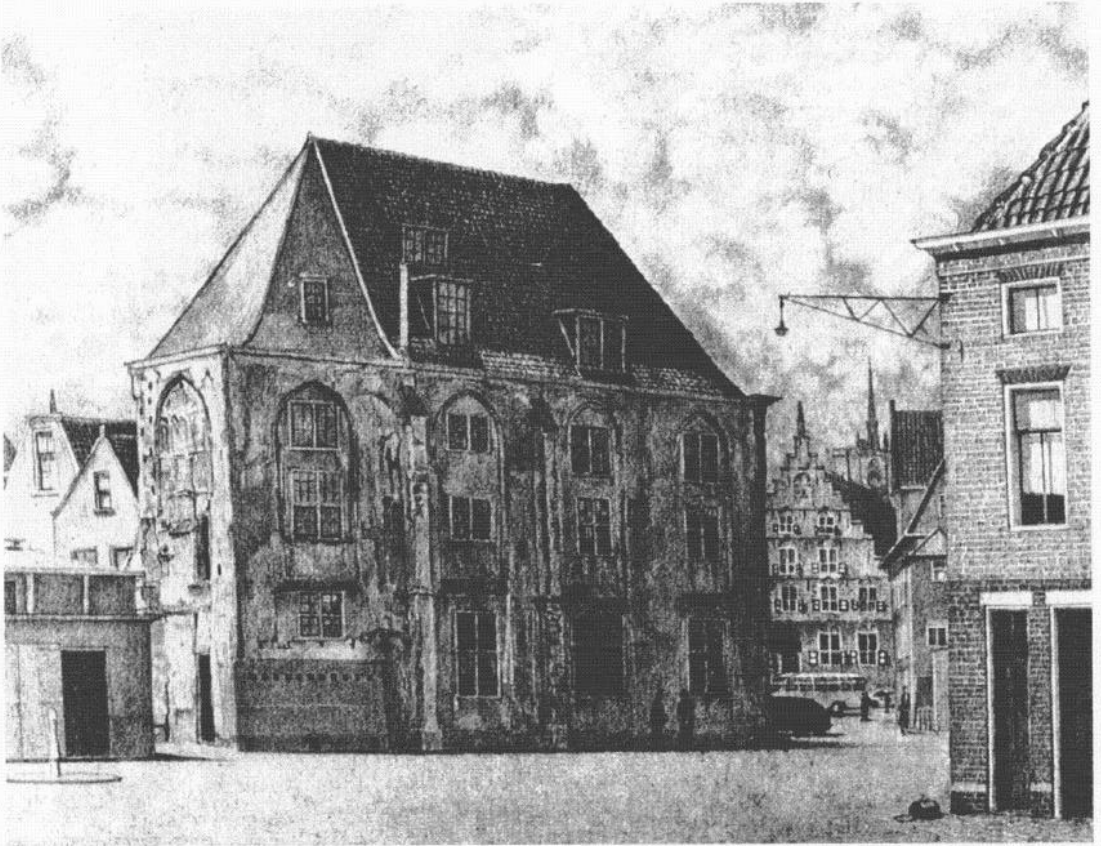

Agnietenkerk | gedempt in 1910. Gouda verloor toen een pitoresque plekje. Foto: H. A. van Dolder

in de kapel tapij twevers, afkomstig uit Oudenaarde en omstreken. Zij vonden hier voor hun weefgetouwen de nodige ruimte. Om de capaciteit te vergroten bracht men extra vloeren aan. De lakenbereider Jan Blom kreeg in 1612 verloop van het stadsbestuur om op gunstige voorwaarden een zwartververij te beginnen in een gebouw aan de zuid - westzijde van de Agnietenkerk. Hier werd in ijzeren potten de lakense stof geverfd. 1).

In 1631 werd de hoofddeur naar rechts verplaatst en het gebouwtje vernieuwd. Op 21 april 1643 werd "de Agnyetenkerck met een waschhuys ende een bequame wooninghe" bij opbod en afslag voor 205 gulden per jaar verpacht aan Johan Bens. In 1653 kreeg de kapel weer een andere functie: nu als Bank van Lening (Lommerd). Voor dat doel metselde men de grote vensters dicht en werden er drie balklagen met vloeren gelegd. Op elke verdieping verscheen een reeks kleine kruisvenstertjes, terwijl nieuwe dakkapellen zorgden voor meer licht op de zolder.

Walvis beschrijft in 1714 de toestand van het voormalig convent aldus: "...d' oude gebouwen in St. Anthonisstraat wijzen noch heden de verdeelde cellen aan, 't huis op de Noorderhoek van gemelte straat aan den Kleyweg was de Brouwerij (nu HEMA), de huizen aan de Zuidzijde van de Nieuwesteeg begrepen onder één dak, waren stallingen voor de koeyen"

De Agnietenkapel in verwaarloosde staat. *Ontlooptekening door Gerrit van Bruggen (1957)*

De gebeeldhouwde versiering boven de deur van de Agnietenkapel, met centraal het Goudse stadswapen, dateert uit 1756 en is uitgevoerd in Lodewijk XV stijl.

In 1910 werd het Agnietenwatertje, later Lommerdse Watertje genoemd, gedempt en verloor Gouda een buitengewoon schilderachtig stadsbeeld. De kapel bood na sluiting van de Lommerd nog onderdak aan een reeks van instanties, waaronder het Arbeidsbureau, de Distributiedienst, het Postkantoor (in de voorbouw) en aan Kunstcentrum Burgvliet. De voorbouw werd in 1930 afgebroken voor een doorbraak naar de Nieuwe Markt.

Bij onderzoek naar de fundering van de kapel, eind jaren veertig, kwam het oude bakstenen straatje langs de zijgevel aan de westzijde tevoorschijn, dat ca. 80 cm onder de tegenwoordige bestrating ligt. De kapel was dus oorspronkelijk rijziger dan thans het geval is.

De toekomst van de kapel, die wegens instortingsgevaar lange tijd werd gestut, leek omstreeks 1970 onzeker, omdat het gemeentebestuur overwoog beschikbare gelden voor de restauratie te bestemmen voor de bouw van een openlucht zwembad. Mede dank zij financiële

steun van wijlen de heer G. Bouwmeester, directeur van de 'Goudse Verzekeringen', kon na een ingrijpende restauratie de kapel op 30 augustus 1975 feestelijk in gebruik worden genomen.

Tijdens de restauratiewerkzaamheden werden in 1972, eveneens onder het straatniveau, funderingen van de ververij gevonden. Een trapje van enkele treden doet vermoeden dat de stoekplaats verdiept is geweest. De vondst werd in het plaveisel voor de kapel zichtbaar gemaakt door een sierbestrating, aangebracht naar een idee en met financiële steun van de Vereniging Behoud Stadsschoon.

De Agnietenkapel wordt veelvuldig gebruikt voor concerten, lezingen, exposities, recepties enz. Opvallend in het interieur zijn de 'klankpotten', hoog in de muur van het koor, die dienen tot verbetering van de akoestiek. Een altaarsteen, herkenbaar aan de wijdingskruisjes ligt in de plavuizenvloer, op de plaats waar vroeger het altaar moet hebben gestaan.

1) Een deel van de geschiedenis van de Agnietenkapel als onderkomen voor de lakenindustrie staat beschreven in de artikelen van A.P.C. Carlier in de Tidingen 14/4 • oktober 1996 en 15/2 • april